

5.11.2021

Kainuun tilanne- ja kehityskuva aluekehittämisen keskusteluihin

Kainuun ja valtioneuvoston välisten aluekehittämisen keskustelujen perustaksi laaditaan Kainuun tilanne- ja kehityskuva, jolla perustellaan neuvottelujen agendalle ja yhteisen kehittämisen kohteiksi nostettavat aiheet.

Kainuun tilanne- ja kehityskuvaa leimaa iso kontrasti: Kainuun aluetaloudessa, viennissä, yritysdynamiikassa ja työpaikka- ja työllisyyskehityksessä on ollut erittäin vahva positiivinen kehitys ja näkymät, mutta samaan aikaan väestönkehitys on heikkoa viimeaikaisista muuttovoitoista huolimatta. Kainuun työttömyysaste on matala, työttömien määrä on laskenut ja uusia avoimia työpaikkoja on tarjolla runsaasti. Kääntöpuolena yli puolet yrityksistä kokee rekrytointiongelmia. Tilannekuvasta nousevat keskeiset aluekehityksen pullonkaulat ovat osaavan työvoiman saatavuus, saavutettavuus ja investointien puute.

Maakuntaohjelman 2022-2025 painopisteet

Kainuun maakuntaohjelman painopisteet ovat 1.) hyvinvointi ja työllisyys, 2.) elinkeinot ja osaaminen, 3.) saavutettavuus ja aluerakenne ja 4.) vihreä ja oikeuden mukainen siirtymä.

Kuva 1. Kainuun maakuntaohjelman 2022-2025 painopisteet

Älykkään erikoistumisen valinnat

Älykäs erikoistuminen on alueellisen kehittämisen keino, jossa Kainuuta kehitetään korkean osaamisen tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoimintaa vahvistamalla. Älykkään erikoistumisen toimenpiteet kohdennetaan teemoihin ja toimialoihin, joilla erityisesti nähdään kestävän kasvun mahdollisuuksia tulevaisuudessa ja joilla Kainuussa on korkeaa osaamista. Keskeistä älykkäässä erikoistumisessa on yhteistyö julkisen sektorin ja yritysten välillä sekä se, että syntyviä innovaatioita ja tutkimustuloksia saadaan muuttumaan korkean jalostusarvon tuotteiksi sekä kannattavaksi ja kasvavaksi vientiin suuntautuvaksi yritystoiminnaksi sekä nostamaan tuotannon jalostusarvoa ja työn tuottavuutta Kainuussa. Kainuun älykkään erikoistumisen painopisteet ovat kootusti kuvassa 2.

Kuva 2. Kainuun älykkään erikoistumisen strategia 2021-2027, teemat ja toimialat

Kainuun älykkään erikoistumisen strategia (RIS3) 2021–2027 - Teemat ja toimialat				
Välineet: koordinaatioryhmä ja hallinto, EDP, rahoitus ja tekninen tuki	TEEMA 1 Tutkimuksen lisääminen ja innovaatioiden edistäminen	TEEMA 2 Erikoistumispuhjan vahvistaminen ja monipuolistaminen Tärkeä osa teeman 2 hankkeista perustuu aihealueella 1 tuotettujen soveltavien tutkimustulosten hyödyntämiseen.		TEEMA 3 Yhteydet ja integraatio, toimenpiteet alueiden väliseen yhteistyöhön Väline, jolla helpotetaan priorisoitujen toimialojen teemoja 1 ja 2.
	INNOVAATIOIDEN KEHITTÄMINEN (soveltava tutkimus) 1. Mittaustekniikka 2. Pelillistäminen ja edistyskelliset simulointitekniikat (3D, VR, AR) 3. Big data -analytiikka ja suurteholaskenta 4. Kiertotalous kaivosteollisuudessa ja biotaloudessa	2A) TEOLLISUUS: biotalous, kaivostoiminta, metalli ja ICT Teollisuuden nykyaikaistamisen edistäminen investoimalla: 1. Uusien tuotteiden kehittämiseen 2. tuotantoprosessien parantamiseen (esim. I4.0käyttöönotto) 3. tuotteiden ympäristö- ja laatutason parantamiseen	2B) OSAAMIS-INTENSIIVISET PALVELUALAT 1. Ammattimainen (talvi)urheilu sekä urheiluvalmennus ja harjoittelu 2. Aktiiviteettimatkaileu 3. Sosiaali- ja terveyspalvelut Digitaalisuutta hyödyntäviä innovaatioita käytetään palvelujen tuotannon tehostamiseen (erityisesti sote-palvelut) sekä palveluista saatavan lisäarvon kasvattamiseen. Lisätään kansainvälistä yhteistyötä palvelujen kehittämiseen liittyvässä TKI-toiminnassa.	ALUEELLISEN INNOVAATIOJÄRJESTELMÄN PAREMPI TOIMIVUUS 1. Innovaatioinfrastruktuurit 2. Mukaanpääsy alueidenvälisiin, kysyntävetoisiin innovaatioprosesseihin 3. Kehittyvät teollisuudenalat ja innovaatioalustat, mkl. alueidenväliset arvoketjut, klusterit, S3 kumppanuudet 4. Alustatalous 5. Investointien saaminen RIS3 teollisuudenaloille
	Yhteiset, monialaiset RIS3 teemat ja tavoitteet			
	TEEMA 4: Digitaalinen muutos Digitaalisen muutoksen vahvistaminen teemassa 2 priorisoiduilla teollisuudenaloilla. Tätä tarkoitusta varten teeman 4 hankkeissa saatetaan hyödyntää teemassa 3 tarjottuja alueidenvälisiä yhteistyömahdollisuuksia ja/ tai teemassa 1 kehitettyjä innovatiivisia ratkaisuja. 1. Teollisuuden 4.0 käyttöönotto, mukaan lukien robotiikka ja automaation sovellukset 2. Big data -analytiikan ja suurteholaskennan hyödyntäminen			
	TEEMA 5: Green Deal Teema 5 koskee sekä Green Deal -ratkaisujen soveltamista, että niiden kehittämistä, mikä johtaa tehokkaasti teollisuuden ympäristöystävälliseen muutokseen teemassa 2. Tätä tarkoitusta varten teeman 5 hankkeissa saatetaan hyödyntää aihealueella 3 tarjottuja alueidenvälisiä yhteistyömahdollisuuksia ja/ tai teemassa 1 kehitettyjä innovatiivisia ratkaisuja. 1. Puhtaan, kohtuuhintaisen ja turvallisen energian tuotanto ja käyttö 2. Kiertotalouden ja ympäristöllisesti kestävä tuotannon lisääminen teollisuudessa 3. Pellolta pöytäan: oikeudenmukainen, terveellinen ja ympäristöystävällinen ruokajärjestelmä 4. Ilmastonmuutoksen hillitseminen ja siihen sopeutuminen 5. Ekosysteemien ja luonnon monimuotoisuuden säilyttäminen ja palauttaminen 6. "Pidetään kaikki mukana" eli oikeudenmukainen siirtyä			

Väestödynamikka

Kainuun väestökehitys on aluekehityksen pullonkaula: väestö vähenee, väestörakenne vanhenee, huoltosuhde pahenee ja nuoria ikäluokkia on yhä vähemmän, erityisesti nuorten naisten osuus on pieni. Vieraskielisten osuus on vain 3,1 % väestöstä. Väestökehitys jatkuu vielä ennallaan ikärakenteesta johtuen, mutta kasvavan tulomuuton (erityisesti maahanmuuton) ja muuttovoiton ansiosta Kainuun väestökehitys saadaan tasaantumaan

(taulukko 2.). Myös avoinna olevien työpaikkojen suuri määrä, monipaikkaisuus, etätyö ja matkailu tuovat maakuntaan uusia ihmisiä ja palveluiden käyttäjiä.

Kainuun **väestö vähenee** ikärakenteesta johtuvan suuren kuolleisuuden ja alhaisen syntyvyyden takia. Vuonna 2020 Kainuussa oli 71 664 asukasta. Kainuun sisäinen kehitys on polarisoitunutta. Kainuun väestöstä 51 prosenttia asuu Kajaanissa ja 72 prosenttia Kajaanin seutukunnassa (Kajaani, Sotkamo, Paltamo, Ristijärvi). Kehys-Kainuussa (Kuhmo, Hyrynsalmi, Suomussalmi, Puolanka) väestö vähenee ja väestörakenne vanhenee nopeammin: Kehys-Kainuun väestöstä 65 vuotta täyttäneitä on kolmannes.

Kainuun **ikärakenne** ja vähenevä väestö tuovat haasteita alue- ja kuntataloudelle. Heikko huoltosuhde, ohut verokertymä ja sote-palvelujen kasvavat kustannukset heikentävät kuntien taloutta. Muuttovoiton kasvattaminen, uusien investointien, työpaikkojen ja työntekijöiden, opiskelijoiden ja asukkaiden sekä matkailijoiden ja monipaikkaisten vapaa-ajan viettäjiä ja etätyöntekijöiden saaminen maakuntaan on kriittistä, jotta verotulot sekä kulutuskysyntä lisääntyisivät.

Korona-aikana vuosina 2020–2021 poismuutto Kainuusta hidastui ja tulomuutto Kainuuseen kasvoi. Puolet Kainuun kunnista sai **muuttovoittoa** vuonna 2020. Vuoden 2021 tammi-syyskuussa Kainuun vetovoima on entisestään vahvistunut: viisi kuntaa kahdeksasta oli kuntien välisessä nettomuutossa plussalla (Kehys-Kainuusta Kuhmo ja Suomussalmi ja Kajaanin seutukunnasta Paltamo, Ristijärvi, Sotkamo).

Kainuun haasteena on nuorten (erityisesti **nuorten naisten**) poismuutto opiskelutarjonnan kapea-alaisuuden takia. Nuorten miesten ja nuorten naisten määrän ero alueella on huomattavan suuri. Yliopistokoulutuksen puute on tähän suurena syynä.

Tilastokeskus ennustaa Kainuun väestön vähenevän noin 60 000:een vuoteen 2040 mennessä. Ennusteen mukaan eläkeläisten osuus kasvaisi noin 35 prosenttiin. Erityisesti oppivelvollisuusikäisten (7-18 v.) määrä vähenisi lähes 32 prosenttia nykyisestä. Tilastokeskuksen **väestöennuste** on vain ennuste jos tilanne jatkuu samanlaisena. Monipaikkaisuuden ja etätyön lisääntyessä ja turvallisen sekä viihtyisän elinympäristön arvostuksen kasvaessa ja realisoituvien investointien ja kasvavan maahanmuuton avulla Kainuun väestökehityksen suunta voi muuttua. Kainuu on asettanut tavoitteeksi 70 000 asukasta vuonna 2040. Tämä vaatii erityisesti voimakasta maahanmuuton kasvua. Kainuussa on meneillään useita toimenpiteitä kansainvälisien osaajien rekrytoimisen helpottamiseksi Kainuuseen.

Ilmastonmuutoksen hillintä ja luonnonmonimuotoisuuden turvaaminen

Luonnonympäristön erinomainen tila on Kainuun elinkeinojen kestävä tulevaisuuden edellytys. Elinvoimainen matkailuelinkeino ei voi kehittyä, biotalous ei voi kestävästi kasvaa eikä kaivannaistoiminta olla kestävä ilman ympäristöllisesti kestävä kehityksen varmistamista. Kainuun lajiston monimuotoisuus turvataan riittävillä suojelualueilla ja vesien kestävällä hallinnalla. Ne tuovat lisäarvoa matkailuun, luonnon virkistyskäyttöön sekä kainuulaisten hyvinvointiin. Ilmastonmuutoksen hillinnässä ja luonnonmonimuotoisuuden turvaamisessa Kainuun tämä hetkinen tilanne on ennallaan verrattuna edellisvuoteen, mutta on parempi vuoden ja viiden vuoden kuluttua.

Kainuun **hiilinielut ovat yli viisi kertaa isommat** kuin maakunnan kasvihuonekaasupäästöt. Kainuussa tuotantoperusteiset kasvihuonekaasupäästöt vuonna 2018 olivat yhteensä 647,5 kt CO₂-ekv ja suurimmat päästöjen lähteet liikenne ja energia. Vuodesta 2009 tuotantoperusteiset päästöt ovat laskeneet 10 %. Vuonna 2018 maankäyttösektorin nielut olivat 3644,3 kt CO₂-ekv. Kainuun kunnista kaksi (Puolanka ja Paltamo) kahdeksasta on Hinku-kuntia.

Kainuun maa-alasta **95 % on metsää**. Metsämaata on 1,63 miljoonaa hehtaaria, josta puuntuotannossa on 89 %. Metsätalousmaasta puuntuotannon ulkopuolella on 25 %. Metsä- ja kitumaiden alasta on suojeltu 11,7 %, joka on Lapin jälkeen toiseksi eniten Suomen maakunnista. Kainuun **metsien kasvu ja puumäärät ovat suuremmat** kuin koskaan aikaisemmin (LUKE 12. VMI). Vuosina 2016–2019 hakkuut ja luontainen poistuma olivat keskimäärin 2,8 miljoonaa kuutiometriä vuodessa pienemmät kuin tuorein mitattu kasvu. Ilmastonmuutos lisää metsien myrsky- ja lumituhoriskiä Kainuussa.

Kainuun **pintavesien ekologinen tila on hyvä**. Järvistä erinomaisessa kunnossa on 17 % ja joista 15 %. Kainuun järvistä ei ole yhtään luokiteltu ekologiselta tilaltaan huonoksi.

Uusiutuvan energian osuus vuonna 2018 oli Kainuun energian käytössä 55 prosenttia ja energian käytön omavaraisuusaste 59 prosenttia. Kajaanin rakennetun LUMI supertietokoneen käyttämä sähkö tuotetaan sataprosenttisesti vesivoimalla ja muun muassa hukkalämmön tehokkaan hyödyntämisen ansiosta LUMI-supertietokoneen hiilijalanjälki on nolla tai jopa negatiivinen. Supertietokoneen tuottamalla hukkalämmöllä tuotetaan 20 % Kajaanin alueen vuosittaisesta kaukolämpötarpeesta, mikä pienentää merkittävästi kaupungin hiilijalanjälkeä.

Tuulivoimarakentaminen jatkuu Kainuussa aktiivisena. Kivivaara-Peuravaaran 30 ja Piiparinmäen 9 tuulivoimalan vuotuinen sähköenergian tuotanto on noin 503 GWh. Pohjois-Pohjanmaan jälkeen Kainuu on suhteellisesti merkittävin tuulivoimamaakunta Suomessa. Kainuun liitossa valmisteilla olevan tuulivoimamaakuntakaavan tarkistamisen yhteydessä on tullut esille alustavia tarkasteluja uusista tuulivoima-alueista ja niihin sisältyvistä useista

sadoista uusista tuulivoimaloista. Kainuuseen tavoitellaan 330 uutta teollisen kokoluokan tuulivoimalaa vuoteen 2035 mennessä. Näin merkittävän tuotanto- ja investointipotentiaalin realisoituminen edellyttää maakunnan alueella sijaitsevan sähkönsiirron kantaverkon (Fingrid) vahvistamista ja uusien voimajohtoyhteyksien rakentamista.

Kestävän kehityksen varmistaminen eli **oikeudenmukainen ja vihreä siirtymä** fossiilitaloudesta kestävään bio- ja kiertotalouteen tarjoaa Kainuulle valtavia taloudellisia mahdollisuuksia. Oletuksena on, että työpaikkojen määrä lisääntyy. Kiertotalous ja vihreä siirtymä on vahvasti mukana Kainuun älykkään erikoistumisen strategiassa. Kainuuseen ollaan perustamassa maakunnallinen ilmasto- ja ympäristöasioiden neuvottelukunta, joka maakuntahallituksen alaisuudessa toimii maakunnallisena vihreän siirtymän asiantuntija- ja yhteistyöfoorumina.

Kestävä yhdyskuntakehitys ja toimivat yhteydet

Saavutettavuus on yksi Kainuun aluekehityksen pullonkaloista. Saavutettavuuden ja liikennejärjestelmän (liikenneverkon kunto ja palvelutarjonta) näkökulmasta kehityssuunta on tällä hetkellä heikentyvä ja lyhyellä aikavälillä kehityssuunta jatkuu heikkenevänä. Kainuun ja Itäisen Suomen liikenneinfrastruktuurille kuvaavaa on jälkeenjääneisyys verrattuna Etelä- ja Länsi-Suomeen. Tämä näkyy tieverkon ja rataverkon kunnossa, toimintavarmuudessa ja palvelukyvyssä. Ero korostuu varsinkin junaliikenteen saavutettavuudessa ja lentoliikenteen tilanteen herkkyydessä. Kajaanin lentoliikenne jatkuu valtion kustantamana ostopalveluna elokuun 2022 loppuun saakka, jonka jälkeen tilanne on auki. Tämä aiheuttaa erittäin suuren riskin Kainuun saavutettavuudelle, yritystoiminnalle ja elinkeinojen kehitykselle. Tietoliikenteellinen saavutettavuus on alueella parantunut, mutta ei ole vielä riittävällä tasolla.

Kainuun aluerakenteen runko muodostuu maakuntakeskus Kajaanista, jota vahvistaa tiivis yhteistyö Sotkamo-Vuokatti -alueen kanssa, kaupunkimaisina palvelu- ja työpaikkakeskittyminä toimivista Kuhmon ja Suomussalmen keskustaajamista sekä kuntakeskusten (Hyrnsalmi, Paltamo, Puolanka ja Ristijärvi) muodostamista palvelu- ja työssäkäyntikeskuksista. Keskusten verkostoon kytkeytyy maaseutu ja kyläverkosto. Maakunnan kriittisiä aluerakennetekijöitä ovat myös luonnonympäristö suojele- ja virkistysalueineen, erilaiset reitistöt, kulttuuriympäristöt ja -kohteet, matkailu- ja muiden elinkeinotoimintojen alueet, rajanylityspaikat sekä kansainväliset ja ylimaakunnalliset yhteistyön kehittämisvyöhykkeet ja -käytävät. Yksi tärkeistä kehittämisvyöhykkeistä on pohjois-etelä suuntainen viitosvyöhyke, jolla tarkoitetaan valtatie 5:n ja Savonradan muodostamaa liikenteellistä kokonaisuutta. Tulevaisuudessa perusinfrastruktuuriin liittyviä muutostekijöitä ovat väestön jakaantuminen alueen sisällä ja ikääntyminen, asutuksen keskittyminen taajamiin ja hyvien liikenneyhteyksien varrelle sekä rakentamis- tavoitteiden kohdistuminen taajamien ulkopuolisille, vetovoimaisille alueille. Aktiivisista kehittämistä vaativat taajamien ja haja-asutusalueen yhdyskuntatekninen verkosto ja alempiasteinen

tieverkko (ml. yksityistiet), jota tarvitaan erityisesti biotalouden ja matkailun logistisena perustana.

Maakunnan **saavutettavuudelle** tärkeät maakuntakeskusten väliset sekä pääkaupunkiseudun ja Kainuun väliset matka-ajat eivät ole lyhentyneet. Koronapandemia vuonna 2020 lopetti lennot Kainuuseen kahdeksaksi kuukaudeksi. Nyt Kajaanin **lentoliikenne** jatkuu valtion kustantamana ostopalveluna elokuun 2022 loppuun saakka. Sen jälkeen tilanne on avoin. Lähtökohtana lentoliikenteen jatkumiselle on markkinaehtoinen liikennöinti.

Maakunnan **sisäinen henkilöliikenne** perustuu pääosin henkilöautoihin sekä peruspalvelutasoiseen joukkoliikenteeseen kuntien ja ELY- keskuksen hankimana. Markkinaehtoista joukkoliikennettä on keskeytynyt tai lakannut ja sen kannattavuus ja tulevaisuuden näkymät ovat heikot. Maakunnan ajoneuvokanta on vanhaa ja käyttövoimasta johtuen päästöt ovat uusiin ajoneuvoihin verrattuna suuret. Päästöttömän liikenteen sekä vaihtoehtoisten polttoaineiden jakeluverkoston lataus- ja tankkausinfrastruktuuri on puutteellinen ja ei vastaa nopeasti muuttuviin tarpeisiin.

Kainuun liikennejärjestelmän (2018) kehittämisen tavoiteteemoiksi on määritetty alueellinen kilpailukyky, arjen sujuva ja turvallinen liikkuminen sekä kestävä liikennejärjestelmä. Tavoitteena on, että Kainuun liikennejärjestelmä tukee alueen elinkeinoalojen kehitystä ja saavutettavuutta sekä mahdollistaa arjen liikkumisen sujuvasti ja turvallisesti koko maakunnan alueella. Kävelyn ja pyöräilyn tulee olla sujuvaa ja turvallista kuntakeskuksissa ja joukkoliikenteen toimivaa kaukoliikenteen runkoreiteillä. Haja-asutusalueilla turvataan peruspalvelutason joukkoliikenne. *Näiden lisäksi Kainuun liikennejärjestelmää kehitetään systemaattisesti kestävään suuntaan. Kestävä liikennejärjestelmä on käyttäjilleen turvallinen ja ympäristölle mahdollisimman vähän haittoja aiheuttava.* Maakunnan liikennejärjestelmän toimivuudelle on tärkeää, että perusväylänpidon rahoitustaso mahdollistaa tulevaisuudessa korjausvelan vähentämisen myös alemman asteisella ja vähäliikenteisellä tieverkolla.

Kainuun ja Itäisen Suomen **liikenneinfrastruktuurille** kuvaavaa on jälkeenjääneisyys verrattuna Etelä- ja Länsi-Suomen. Tämä näkyy tieverkon ja rataverkon kunnossa, toimintavarmuudessa ja palvelukyvyssä. Ero korostuu varsinkin henkilöjunaliikenteen saavutettavuudessa. Kainuun ja Itäisen Suomen maakuntien yhteisenä tavoitteena on 3 h henkilöjunayhteys Kuopiosta ja Joensuusta Helsinkiin. Tämä tarkoittaisi noin 5 h matka-aikaa Kajaanista Helsinkiin. Edellä mainitun edellytyksenä on nykyisten Savon ja Karjalan ratojen nopeuttaminen ja uuden Itäratayhteyden (Porvoo-Kouvola) toteuttaminen, mikä parantaisi merkittävästi myös Kainuun saavutettavuutta sekä nopeuttaisi yhteyksiä myös Helsingin ja Pietarin välillä. Kainuun on yhdessä muiden Savon radan maakuntien kanssa edistänyt tavoitteen saavuttamista tekemällä selvityksen Savon radan nopeuttamistoimista. Kainuusta Kajaanin kaupunki on mukana Itäradan suunnitteluhankeyhtiössä.

Viitoskäytävän kasvuyöhyke on Etelä-Savosta Kainuuseen ulottuva Savon radan ja valtatie 5 muodostama kehittämisvyöhyke sekä edelleen Kainuusta Pohjois-Pohjanmaan kautta Lapin Sodankylään jatkuva valtatie 5 kehittämisvyöhyke. Viitoskäytävä - Kumppanuudella kehittyvä kasvuyöhyke -hankkeen (v. 2021-2023) tavoitteena on tuoda esille Viitoskäytävän kansallista merkitystä ja nostaa se yhdeksi Suomen pääkehittämisen ja kasvuyöhykkeeksi. Viitoskäytävä- visio on: Kaupunkikeskusten helminauha, itäisen Suomen halkova matkailukohteiden ketju ja kestävästä yhdyskuntakehitystä tukevat liikenne- ja viestintäpalvelut mahdollistavat monipaikkaisen ja sujuvan arjen, kehittyvän kestävä matkailun sekä uudet investoinnit ja työpaikat valtatie 5 ja Savon radan muodostamalle Viitoskäytävä -kasvuyöhykkeelle.

Nopeat ja toimintavarmat **tietoliikenneyhteydet** koko Kainuun alueelle ovat digitaalisen ja vihreän siirtymän edellytys, mutta myös Kainuun vetovoimaisuuden lisääjä sekä Kainuussa tehtävän etätöiden mahdollistaja. Tietoliikenteellinen saavutettavuus runkoverkkojen osalta maakuntaan on hyvä etelästä, lännestä ja pohjoisesta. Laajakaistan saatavuus maakunnan sisällä on alhaisempi kuin koko maassa keskimäärin ja kuntien välinen vaihtelu on suurta.

Julkisten liikennejärjestelmään kohdistuvien **investointien tarpeet** Kainuussa kohdistuvat erityisesti saavutettavuuden parantamiseen ja elinkeinoelämän toimintaedellytysten turvaamiseen. Ulkoisen ja sisäisen saavutettavuuden kannalta on ensiarvoisen tärkeää kehittää joukko- ja henkilöliikenteen palvelutasoa ja vuorotarjontaa, turvata lentoliikenteen jatkuminen, nopeuttaa henkilöjunaliikennettä Kajaanin ja pääkaupunkiseudun sekä maakuntakeskusten välillä, turvata arjen sujuva ja turvallinen liikkuminen tieliikenteessä ja taajamissa, sekä parantaa rataverkolla tavaraliikenteen välityskykyä sekä turvata elinkeinoelämän kuljetuksille tärkeän tieverkon toimivuus.

Uudistuva elinkeinoelämä ja TKI-toiminnan vauhdittaminen

Kainuun talouskehitys on ollut poikkeuksellisen suotuisaa viimeiset viisi vuotta. Tulevaa kehityspotentiaalia (investointimahdollisuudet) on edelleen runsaasti olemassa. Alueellisten kehitysnäkymien (AKN) arvioinnin mukaan (syksy 2021) Kainuun elinkeinoelämän ja yritystoiminnan tilanne on nyt parempi kuin vuosi sitten, tulee olemaan yhä parempi puolen vuoden päästä ja parempi myös vuoden kuluttua verrattuna nykyhetkeen (taulukko 1). Kehityksen pullonkauloista haastavimmaksi on noussut osaavan työvoiman saatavuus, joka koskee entistä laajemmin eri aloja ja työnantajia. AKN:n mukaan työvoiman saatavuus on nyt heikompi kuin vuosi sitten ja tulee vain heikkenemään puolen vuoden ja vuoden päästä.

Kainuun **aluetalouden resilienssi** on hyvällä tasolla. Koronan vaikutukset Kainuun aluetalouteen ovat olleet keskimääräistä vähäisempiä. Yritystoiminnan palautuminen ennalleen jatkuu, vaikka koronatilanteen kehittyminen on edelleen epävarmuustekijä lähitulevaisuuden kehityksessä. Myös Finnveran mukaan Kainuussa yritykset selvisivät koronasta vähemmällä vaurioilla kuin Lapissa ja Pohjois-Pohjanmaalla eikä yritysten rahoitustarve juurikaan kasvanut

v. 2020 (Pohjois-Suomen aluekatsaus 1–6/2021). Koronan vaikutus työttömyyteen oli Kainuussa muuta maata pienempi.

Syksyn 2021 **pk-yritysbarometrin** mukaan Kainuun pk-yritysten yleinen suhdannenäkymä on positiivinen (saldoluku 21 %). Kainuulaiset yrittäjät ennakoivat myös henkilöstön määrän kasvavan (saldoluku 10 %). Uusia yrityksiä on perustettu ja starttirahaa myönnetty runsaasti v. 2021. Yritysten omistajanvaihdosten vauhdittamista tarvitaan yrittäjien eläköitymisestä johtuen.

Työpaikkojen määrä on kasvanut Kainuussa. Vuonna 2018 työpaikkoja oli yli 27 700. Vaikka Kainuun suurimmat työnantajat ovat julkisyhteisöjä, vuonna 2018 Kainuussa oli myös 4842 yritystoimipaikkaa, joissa työskenteli 15 388 henkilöä. Kainuun aluetalous kasvoi vuodesta 2015 vuoteen 2019 vahvasti. **Kärkitoimialojen:** kaivostoiminta, matkailu, teknologiateollisuus ja biotalous liikevaihto kasvoi 72 % ja henkilöstömäärä 18 %. Koronavuonna 2020 kaivannaisala kasvoi edelleen, metalliklusteri ja matkailu heikentyivät selkeästi, muilla toimialoilla kehitys oli maltillisempaa. Koronasta huolimatta vuonna 2020 **uusia yrityksiä** aloitti Kainuussa 300, mikä on ennätysluku pitkiin aikoihin. Lakanneita yrityksiä oli 254, joten nettomuutos jäi plussalle 46 yrityksen verran.

Kainuun **työn tuottavuus** on kasvanut 1,2-kertaiseksi vuoden 2000 jälkeen (Honkatukia 2021). Jalostuksen toimialoilla tuottavuuden kasvu on ollut nopeinta maa- ja metsätaloudessa, energia-aloilla, sähkö- ja elektroniikka- sekä sahateollisuudessa, koneiden ja laitteiden valmistuksessa ja metalliteollisuudessa. Kaivosteollisuuden voimakas kasvu ei vielä työntuottavuuden tilastoissa näy. Tuottavuuden taso ja kasvu on Kainuussa selkeästi maan keskiarvon alapuolella ja keskeinen kehittämisen kohde.

Kestävän talouskasvun varmistaminen ja yritysten kilpailukyvyn ylläpitäminen edellyttävät teollisia ja palvelualan **investointeja ja riittävää yritysrahoitusta**. Kainuu on pääomaköyhää aluetta (näkyvyyttä uusyrityksiperustannassa) ja investoinnit (teollisuus, palvelut ja niitä tukeva TKI) kansalliset ja ulkomaiset ovat välttämättömiä. Kasvun kautta syntyvät dynaamiset ja vetovoimaiset työmarkkinat mahdollistavat korkean jalostusasteen tuotantoa ja korkean tuottavuuden veto- ja pitovoimaisia työpaikkoja, uusia asukkaita, verotuloja sekä vihreän ja digitaalisen siirtymän. Kainuuseen tavoitellaan noin 2,2 miljardin investointeja vuoteen 2025 mennessä. Tämä tarkoittaisi reilua 1500 lisätyöpaikkaa ja rakennusaikana jopa yli 3000 työpaikkaa. Kainuun maakuntaohjelmassa linjattu maakunnan kärki-investointihanke on metsäbiotalouteen kuuluva Kaicell Fibers Oy:n biotuotetehdasinvestointi Paltamoon (600 000 t sellutehdas, raaka-aineena paikallinen havu- ja koivukuitu sekä sahaake, myös tuotannon sivuvirtojen jatkojalostaminen alueella on mahdollista tulevaisuudessa). Hanke toteuttaa kestävän metsätalouden vihreää siirtymää ja paikallisesti kestävästä kehityksestä. Paikallisesti hankittu raaka-aine minimoi kuormauskerrat, kuljetusmatkat ja CO₂-päästöt ja lisää Kainuun metsien jalostusta omassa maakunnassa. Moderni teknologia yhdessä lupaehtojen kanssa takaavat nykyistä tehokkaamman ja vähäpäästöisemmän selluntuotannon. Uudet

selluloosapohjaiset tuotteet tulevat kasvavilla markkinoilla korvaamaan uusiutumattomiin raaka-aineisiin perustuvia tuotteita. Tuotannon sivuvirtojen ympärille luodaan paikallista tutkimus- ja kehitystyötä yhdessä eri tutkimuslaitosten kanssa. KCF biotuotehtaan tuotannon aikaiset vaikutukset Suomen kansantalouteen ovat noin 955 miljoonaa euroa / vuosi ja Kainuuseen 720 miljoonaa euroa / vuosi (Pöyry 2019).

Digitaalisessa siirtymässä Kainuu on aallonharjalla. Kajaaniin on rakennettu suurteholaskentaan (HPC) erikoistuva ekosysteemi ja CSC:n EuroHPC -palvelinkeskukseen kuuluva LUMI-supertietokone (yksi maailman tehokkaimmista, ja yksi kolmesta EU:n investoimasta, tieteellisen laskennan supertietokoneista) on ekosysteemin lippulaiva. Kajaanissa on ainutlaatuinen mahdollisuus luoda globaali keskittymä suurteholaskennan, tekoälyn, supertietokoneiden ja DC-tekniikan aloille. Edellytyksiä tälle ovat esim: tilojen ja sähkönsaannin laajennus-kapasiteetti, kustannus- ja energiatehokas tuotanto, hukkalämmön hyödyntäminen suoraan kaukolämmössä, sekä KAMK:n vetovoimaiset tekoäly- ja DC-koulutukset. LUMI on kasvattanut Kajaanin kiinnostavuutta myös yksityisten kv. suurteholaskennan toimijoiden piirissä, ja ekosysteemin TKI-toiminnalla on erittäin suuri potentiaali vahvistaa paikallisten yritysten teollisen digitalisaation ja teollisuus4.0 osaamista ja hyödyntämistä yritystoiminnassa ja sen kasvun vauhdittamisessa. Näiden mahdollisuuksien optimointia on vauhditettu ja tulee edelleen vauhdittaa aluekehitysvaroilla. Vuosina 2019 – 2020 Kainuun liitto rahoitti 6 milj. eur. hankkeen (EAKR 70%) LUMI DC (LUMI Datacenter), jossa rakennettiin EuroHPC -datakeskus ja sen vaatimat tekniset tilat Kajaaniin. CSC Oy on käynnistänyt uuden toiminnon hakea CSC:n verkostoja hyödyntäen potentiaalisia toimijoita Kajaanin ekosysteemiin (Kainuun liiton EAKR hankkeen budjetti 1,3 M€ ja kesto vv. 2020-22).

Osaaminen ja sivistys aluekehitysrakenteen voimavarana

Alueellisten kehitysnäkymien mukaan työttömyyden määrä ja rakenne on nyt parempi kuin vuosi sitten, tilanne pysyy ennallaan seuraavat 6 kk ja tilanne paranee vuoden päästä. Työvoiman saatavuus sen sijaan on heikompi kuin vuosi sitten ja tulee olemaan heikompi puolen vuoden ja vuoden päästä. Työttömyys- ja työllisyystilanne ovat kuitenkin parantuneet merkittävästi, joten arvioimme tilanteen

Tuotannolliset investoinnit sekä yritysten kasvu ja uusien perustaminen ovat luoneet työpaikkoja. Kainuu on nopeasti siirtynyt korkeasta työttömyydestä **positiivisen rakennemuutoksen alueeksi**. Positiivinen rakennemuutos on luonut myös kasvukipuja, joista keskeisin on osaavan työvoiman saatavuus. Nopea kasvu on johtanut koko maan vaikeimpiin **rekrytointiongelmiiin ja työvoimapulaan**.

Kainuun **väestömäärä ei riitä työvoimatarpeeseen**. Työmarkkinoille tulevien nuorten määrä on vuosittain noin 500 henkilöä eläköityviä pienempi, ja Tilastokeskuksen syksyllä 2021 julkaiseman ennusteen mukaan Kainuun 15–64-vuotiaiden määrä vähenee vuoteen 2040 mennessä yli 21 prosenttia. KEVAN kunta-alan eläköitymisennuste vuoteen 2030 on Kainuussa

yli 3000 henkilöä, joka on yli 38 prosenttia kuntatyöntekijöistä. Kainuu tarvitsee lisää nuoria ja työikäisiä asukkaita. Työntekijöitä on vaikea löytää omasta maakunnasta tai muualta Suomesta, etenkin kun muuallakin maassa kilpaillaan osaajista, minkä vuoksi tarvitaan merkittävästi lisää maahanmuuttoa.

TE-palveluiden **uusien avoimien työpaikkojen määrä on ollut vuonna 2021 ennätyksellinen** ja aikavälillä lokakuu 2020 – syyskuu 2021 TE-palveluihin ilmoitettiin 13 035 avointa työpaikkaa, mikä oli 80 % enemmän kuin edeltävällä vuoden mittaisella jaksolla. Määrät ovat kasvaneet merkittävästi niin Kehys-Kainuussa kuin Kajaanin seutukunnassa mutta uusista avoimista työpaikoista 87 prosenttia sijaitsi Kajaanin seutukunnan alueella (lokakuu 2020 – syyskuu 2021). Tärkein kasvua selittävä tekijä on työpaikkojen määrän huomattava nousu työllistämistoiminnan toimialalla, johon kuuluu työnvälitystoiminta, työvoiman vuokraus sekä muu henkilöstön hankinta. Työpaikkoja myös ilmoitetaan aiempaa herkemmin TE-palveluihin työvoimapulan vuoksi ja työnhaku on siirtynyt suurelta osin nettiin.

Osaajista on pulaa alalla kuin alalla, ja useissa ammattiryhmissä TE-palveluihin avoimeksi ilmoitettuja työpaikkoja on enemmän kuin alalla on työttömiä työnhakijoita.

Ammattibarometrin mukaan suurin **työvoimapula** on sosiaali- ja terveydenhuollossa. Lisäksi paljon pulaa on rakennus-, metsä-, metalli- ja kaivannaisalan työntekijöistä, siivoojista, kodinhoitajista, teollisuuden työnjohtajista, taloushallinnon toimistotyöntekijöistä, psykologeista sekä opettajista.

Tilastokeskuksen toteuttaman työnantajahaastattelun mukaan **rekrytointiongelmat** ovat olleet Kainuussa koko maan vaikeimmat vuosina 2018–2020 ja kasvussa usean vuoden ajan. Vuonna 2020 kyselyyn vastanneista kainuulaisista työvoimaa etsineistä toimipaikoista peräti 56 prosenttia ilmoitti kokeneensa ongelmia työvoiman saannissa edeltävän 12 kuukauden aikana, kun koko maan keskiarvo oli 40 prosenttia. TE-palveluihin ilmoitettujen työpaikkojen avoinna olon kestokin on ollut Kainuussa pitkään koko maan pisimpien joukossa ja oli aikavälillä lokakuu 2020 – syyskuu 2021 keskimäärin 212 päivää. Tämä oli toiseksi eniten koko maassa ja 45 päivää enemmän kuin edeltävän vuoden aikana.

Kainuun työmarkkinoilla on työvoiman osaamisen ja nykyajan työelämän vaatimusten **kohtaanto-ongelma**. Työttömien ja koko väestön osaamisen parantaminen sekä koulutustarjonnan monipuolistaminen on elintärkeää osaavan työvoiman riittävyyden ja sitä kautta yritysten kehittymisen sekä kasvun kannalta.

Tärkeä tapa osaavan työvoiman saamiseksi on **ammattillisten oppilaitosten ja korkeakoulujen tiivis yhteistyö yritysten kanssa**. Joustavien henkilökohtaistettujen osaamistavoitteiden, yrityksissä olevien oppimisympäristöjen sekä digitaalisen ohjauksen yhdistelmällä voidaan tarjota entistä työelämälähtoisempää **koulutusta**. Kohtaanto-ongelmaan on pyritty vaikuttamaan mm. oppisopimuskoulutuksilla sekä erikoistumis- ja muuntokoulutuksilla. Koulutukseen hakeutumisen kynnyksestä on myös madallettu mm.

kehittämällä opinnollistamista. Koulutustarjonnan rajallisuus on haaste, mutta maakunnan koulutusorganisaatiot vastaavat haasteeseen aktiivisesti. Uusia koulutusavauksia on saatu alulle. Kajaanin ammattikorkeakoulu on saanut sosionomikoulutuksen järjestämisvastuun vuonna 2021 ja rahoitusta on tullut varhaiskasvatuksen opettajien monimuotokoulutukseen.

Työllisyysaste, erityisesti miehillä, on ollut Kainuussa selkeästi maan keskiarvon alapuolella, vaikkakin noussut yli 70 %:n vuoden 2021 ensimmäisellä puoliskolla. Yksi Kainuun haaste ja työllisyysastetta laskeva tekijä on ollut työvoiman ulkopuolella olevien ja etenkin työkäisten eläkeläisten suuri osuus väestöstä. Työkäisiä eläkeläisiä on selkeästi enemmän kuin työttömiä ja vuoden 2019 lopussa 12 % työkäisistä oli eläkkeellä, kun koko maassa osuus oli 7 %.

Kainuun **työttömyys** laski vuositasolla yhtäjaksoisesti lähes viisi vuotta helmikuuhun 2020 asti. Koronaviruksen leviämisen jälkeen kasvu oli suurta, mutta viimeisen vuoden ajan työttömyys on ollut muusta maasta poiketen melko lähellä poikkeusaikaa edeltävää tasoa ja kesäkuusta asti sitä matalammallakin. Syyskuun lopussa työttömiä oli 2 766, mikä on vähiten Työnvälitystilaston ensimmäisen tiedon eli vuoden 2006 jälkeen. Poikkeustilannetta edeltävään vuoden 2019 syyskuun loppuun verrattuna työttömyys pieneni 7 %, mikä oli eniten koko maassa ja useimmilla muilla ELY-keskusalueilla työttömyys kasvoi. Myös **työttömyysaste** oli matalammalla kuin kertaakaan Työnvälitystilastossa, **8,9 %**, ja ELY alueista neljänneksi paras. Kainuun työttömistä 69 % asui Kajaanin seutukunnassa ja Kainuun kunnissa työttömyysaste vaihteli Sotkamon 6,2 %:sta Puolangan 15,4 %:iin.

Työttömyyden nopean palautumisen taustalla on monia tekijöitä, jotka eivät ole pelkästään myönteisiä. **Julkinen sektori** on Kainuussa merkittävä työllistäjä, maakunnan suuret yritykset ovat pystyneet toimimaan melko normaalisti ja kotimainen matkailu maakuntaan on ollut sesonkiaikoina vilkasta eikä kansainvälinen matkailu ole ollut niin merkittävässä roolissa kuin monella muulla alueella. **Työttömät eläköityvät** ja työssä olevien eläköityvien tilalle tarvitaan uusia tekijöitä. Lisäksi osaavan työvoiman pulasta johtuen monella yrityksellä ei ole ollut varaa ainakaan irtisanomisiin.

Iso osa työttömistä on myös vaikeasti työllistyviä. Elokuun lopussa **rakenteellisen työttömyyden** osuus kokonaistyöttömyydestä oli 62 %. Pitkällä aikavälillä määrä tulee laskemaan ikärakenteesta johtuen, sillä rakennetyöttömistä vähintään 60-vuotiaita oli 26 % ja vähintään 50-vuotiaita 55 %. Lisäksi on paljon työttömiä, jotka eivät täytä rakennetyöttömän määritelmää, mutta joiden työllistyminen avoimille työmarkkinoille kokoaikaiseen työhön on epätodennäköistä johtuen esimerkiksi koulutuksen, osaamisen ja työkokemuksen puutteista, terveydellisistä rajoitteista ja elämänhallinnan ongelmista.

Osallisuuden ja hyvinvoinnin lisääminen sekä eriarvoistumisen ehkäisy

Erot suomalaisten ja kainuulaisten hyvinvoinnissa sekä Kainuun sisäiset väestön hyvinvointierot ovat edelleen suuret. Kainuussa on laadittu Kainuun soten ja kuntien yhteistyönä alueellinen hyvinvointikertomus v. 2020 ja alueellinen hyvinvointisuunnitelma vv. 2021–2024. Alueellisesta hyvinvointikertomuksesta nousee esille useita huolia väestön hyvinvoinnin vajeista. **Keskeisimmät haasteet** Kainuussa kansalaisten hyvinvointiin, terveyteen ja turvallisuuteen liittyen ovat mielenterveys ja päihteisiin liittyvät ongelmat, epäterveelliset elämäntavat ja huono toiminta- ja työkyky, alhainen osallisuus ja yksinäisyys, tapaturmat, väkivallan uhka ja turvattomuuden tunne.

Työllisyysaste, erityisesti miehillä, on Kainuussa selkeästi maan keskiarvon alapuolella (64 %, m: 62, n: 66 %; koko maa 72 %, m: 73 %, n: 71 %). Työkyvyttömyyseläkkeellä olevia on Kainuussa paljon. Jopa 53 % työvoiman ulkopuolella olevista 18–64-vuotiaista on eläkeläisiä. Myös työssäjaksamisessa on isoja haasteita. Osatyökykyisten saaminen mukaan työelämään on tärkeässä roolissa myös osana työvoimapulaa ratkaistaessa.

Vanhushuoltosuhte on Kainuussa korkea ja maakunnassa on paljon monisairaita (väh. 2 pitkäaikaissairautta), mikä kuormittaa entisestään ikääntyvän väestön maakunnan terveydenhoitojärjestelmää. **Vanheneva ja sairastava**, mutta vähenevä väestö ja kasvavat kulut ja alenevat verotulot sekä säästöpainet tuovat haasteita terveystalouden saatavuudelle ja saavutettavuudelle. Sosiaali- ja terveystalouden oikea-aikaisuutta, tarpeenmukaista saatavuutta ja saavutettavuutta edistetään mm. digitaalisuutta hyödyntämällä. **Terveyshoidot** asukasta kohden ovat suurimmat Kainuussa (2688 €, koko maa 1903 € v. 2018). Myös tarvekioidut sotemenot ovat Suomen korkeimpia. Koronaepidemia on entisestään heikentänyt sotekuntayhtymien tilannetta ja on erittäin vaikea. Kuntayhtymien tilikauden tulos jäi ennätysheikolle tasolle, investoinnit ja toimintatulot ovat heikentyneet ja lainakanta kasvaa.

Osallisuus on Kainuussa alhaisella tasolla. Myös koettua yksinäisyyttä on eniten Suomessa. Tämä on huomioitu hyvin Kainuun kuntien osallisuuden edistämistoimissa. Kunnilla on hyvin tarjolla kulttuuritoimintaa ja eri väestöryhmät (työttömät ja syrjäytymisvaarassa olevat nuoret) on otettu kulttuuripalveluissa erityisen hyvin Kainuussa huomioon. Kulttuurihyvinvoinnin edistämisen rakenteet sairaanhoitopiirin ja kunnan välisenä yhteistyönä ovat Suomen kärkeä (teaviisari). Hyvinvointia lisäävät toimivat ja helposti saavutettavissa olevat kulttuuri- ja liikuntapalvelut, järjestöjen tuottamat palvelut sekä Kainuussa erityisesti monipuolinen luonnossa liikkuminen ja harrastaminen.

Edellytyksiä Kainuun ja kainuulaisten **hyvinvoinnille vahvistetaan** monipuolistamalla alueen elinkeinotoimintaa, vahvistamalla järjestötoimintaa, lisäämällä työllisyyttä, osaamista, sosiaalista pääomaa sekä yhteisöllisyyttä. Kainuulaisten hyvinvointi- ja terveyserojen

kaventaminen alueen sisällä sekä muihin alueisiin verrattuna, vaativat Kainuussa laajaa, pitkäjänteistä ja sektorirajat ylittävää yhteistyötä.

Kainuussa on yli 2000 **järjestöä**, jotka toimivat paikallisella, seudullisella ja maakunnallisella tasolla. Järjestöt ovat kansalaisten merkityksellisen elämän rakentajia, merkitysyhteisöjä sekä keskeisiä toimijoita kansalaisten hyvinvoinnin edistämässä ja turvaamisessa. Tulevaisuudessa kansalaisyhteiskunnan toimijoiden rooli hyvinvoinnin edistäjinä ja palveluiden tuottajina kasvaa.

Sotepela-uudistuksen ja vuoden 2023 alusta aloittavan **Kainuun hyvinvointialueen** tavoitteena on palveluiden yhdenvertaisen saatavuuden, oikea-aikaisuuden ja jatkuvuuden parantaminen, toiminnan painotuksen siirtäminen raskaista palveluista ehkäisevään ja ennakoivaan työhön, palveluiden laadun ja vaikuttavuuden parantaminen sekä monialaisuuden ja yhteen toimivuuden varmistaminen ja kustannusten nousun hillitseminen. Lisäksi hyvinvointialueuudistuksessa korostuu tiivis alueellinen, OYS-ERVA-tasoinen sekä kansallinen yhteistyö.

Taulukko 1. Alueelliset kehitysnäkymät syksyllä 2021 Kainuussa

Kainuu	Tilanne nyt verrattuna vuoden takaiseen	Tilanne 6 kk kuluttua verrattuna nykyhetkeen	Tilanne 12 kk kuluttua verrattuna nykyhetkeen
Elinkeinoelämä ja yritystoiminta	+	+	+
Työttömyyden määrä ja rakenne	+	0	+
Työvoiman saatavuus	-	-	-
Arviointiasteikko: (++) paljon parempi, (+) parempi, (0) ennallaan, (-) heikompi, (--) paljon heikompi			

Taulukko 2. Kehityskulun arviointi ALKE tilanne- ja kehityskuvasta painopisteittäin

Painopisteiden arviot	Tilanne vuotta aiempaan	Tilanne 1 vuoden päästä	Tilanne 5 vuoden päästä
Väestödynamiikka	0	0	+
Ilmastomuutoksen hillintä ja luonnon monimuotoisuuden turvaaminen	0	+	+
Kestävä yhdyskuntakehitys ja toimivat yhteydet	0	0	+
Uudistuva elinkeinoelämä ja TKI-toiminnan vauhdittaminen	+	+	+
Osaaminen ja sivistys aluekehityksen voimavarana	0	0	+
Osallisuuden ja hyvinvoinnin lisääminen sekä eriarvoistumisen ehkäisy	0	0	+